HANDLEIDING BIJ

GROTE BOOM IS ZIEK

NATHALIE SLOSSE
& ROCIO DEL MORAL

I.S.M. JOETZ VZW

Handleiding bij Grote Boom is ziek

Auteur: Nathalie Slosse
i.s.m. JOETZ vzw, St-Jansstraat 32, 1000 Brussel
www.joetz.be

Tekeningen: Roc'o Del Moral

Vormgeving: Inne Van den Bossche

Naar het boek *Grote Boom is ziek*,
met tekst van Nathalie Slosse en tekeningen van Roc'o Del Moral,
uitgegeven bij Abimo.

© 2009 Uitgeverij Abimo,
Europark Zuid 9, 9100 Sint-Niklaas, Belgi'
www.abimo.net

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

NATHALIE SLOSSE (°1976) kreeg in 2007 af te rekenen met borstkanker. Een ingrijpende periode met een zware behandeling. Op dat ogenblik was haar zoontje 2 en moest er gezocht worden naar manieren om de ziekte en de behandeling ook in zijn leven een plaatsje te geven. Er bleek weinig materiaal beschikbaar te zijn voor heel jonge kinderen. Daarom besloot ze achteraf om zelf het boekje te maken dat ze tijdens die periode gemist had.

De illustraties van *Grote Boom is ziek* zijn gemaakt tijdens de eerste maanden van **ROCIO DEL MORAL'S** zoontje Yago. Een tak van de boom geknipt, een dutje, de blauwe hemel geschilderd, een luier ververst, de T-shirt van Snuiter gekleurd, huilen van de honger, de schaduw van de dokter valt op het gras, de moedermelk smaakt. Alle twee, baby en boek zijn goed gegroeid. Ook in deze periode kwam het nieuws dat mijn vader zijn kanker had overwonnen. Wie kan zeggen "dat zal mij niet overkomen"? Een verhaal over hoop, voor grote en kleine mensen.

In samenwerking met **JOETZ VZW**

Toevallig kwam Siegrid Kerstens van JOETZ vzw in contact met auteur Nathalie Slosse. De eerste zinnen over haar idee waren net uitgesproken toen JOETZ vzw meteen besliste om mee te stappen in het project. Siegrid: "Als projectco...rdinator van de cel gezondheidspromotie was ik op de hoogte van het weinige materiaal dat beschikbaar is voor jonge kinderen rond het thema kanker. Nochtans hoort kanker, spijtig genoeg, tegenwoordig zo goed als bij het leven. Hierdoor worden ook jonge kinderen meer en meer geconfronteerd met de ziekte: een opa, oma, juf, meester, tante, nonkel, een klasgenootje ... en soms ook mama, papa, broer of zus. De noodzaak van betrokkenheid, eerlijkheid en informatie aan kinderen draagt JOETZ vzw hoog in het vaandel. Grote Boom is ziek komt hier helemaal aan tegemoet. Nathalie is er in geslaagd een zeer mooi en zeer eerlijk werk neer te schrijven op maat van kinderen."

JOETZ VZW

VOORWOORD

Je hoeft geen kinderpsychiater te zijn om te beseffen dat de diagnose van een levensbedreigende ziekte van een geliefd persoon, een heel ingrijpende gebeurtenis is voor heel wat mensen. Ook voor jonge kinderen. Vaak hebben we de neiging om jonge kinderen in bescherming te nemen, hun al dat verdriet te besparen. Maar onze kinderen, ook hele jonge kinderen, zijn slim en gevoelig genoeg om te merken dat er iets gaande is. Als daar geen woorden voor geboden worden, als er gedaan wordt alsof er niks aan de hand is, wordt het voor hun allemaal nog beangstigender. Want wanneer kan je dan als kind nog erop vertrouwen dat het echt waar is als een volwassene zegt dat er niets aan de hand is. En waar moet jij dan met je verdrietjes naartoe die je toch meekrijgt als mama huilt... Maar hoe vertel je een kind dat er bijvoorbeeld sprake is van kanker, en mama of een goed vriendje chemotherapie moet krijgen. Vaak vinden we daar als volwassene erg moeilijk de woorden voor.
Ervaringsdeskundige en goede vriendin Nathalie Slosse heeft hiervoor een hele mooie opzet gemaakt. Door middel van verhaal en spelmateriaal, de communicatiemiddelen van kinderen bij uitstek, biedt ze een vertrekpunt voor ouders om het met hun kinderen over deze moeilijke dingen te hebben...
De mooie tekeningen van Rocio Del Moral maken bevattelijker wat moeilijk kan gezegd worden.

K. Lauwers, kinder- en jeugdpsychiater

1. GROTE BOOM IS ZIEK

Snuiter houdt veel van Grote Boom. Wanneer de dokter houtwormpjes ontdekt onder de schors van Grote Boom, wordt zijn wereldje helemaal op z'n kop gezet ...

Alle mensen hebben soms verdriet, kinderen net zo goed als volwassenen. Kleine kinderen hebben alleen hun lichaam om mee te praten. Je ziet het verdriet in hun ogen, in hoe ze zich aan iets of iemand vastklampen, aan hun houding. (...) Verdriet kun je niet alleen zelf verwerken, maar je kunt er wel steun bij krijgen van anderen. Dit geldt ook voor kinderen. Die steun kan voor kinderen best heel concreet zijn, bijvoorbeeld in de vorm van een troostdoos of een herinneringsdoos (...). Daarnaast kunnen boeken ook een troost zijn. Als je een kind een boek geeft of voorleest over een problematiek die aansluit bij die van het kind, geef je daarmee aan dat je het kind serieus neemt. (...) Zo help je het kind om eigen sporen te ontwikkelen om met het probleem om te gaan, om zelf zijn mening daarover te vormen. (...)[1] (Prof. Dr. Peter Adriaenssens - Het boek van de troost.)

HET VERHAAL

Grote boom is ziek is een sprookjesachtig verhaal speciaal bedoeld om kinderen 'de kankerbehandeling' uit te leggen. Het verhaal verweeft elementen uit een fantasiewereld (sprekende dieren) met elementen uit de realiteit (vooral rond de figuur van de dokter en de behandeling). Snuiter is het lotgenootje van kinderen die geconfronteerd worden met een levensbedreigende ziekte van een geliefde. Voor Snuiter is die geliefde Grote Boom. Voor het kind kan Grote Boom staan voor mama, papa, oma, opa, opvangmoeder, juf, meester, broertje, zusje, vriendje, ... Door middel van verhaal en spelmateriaal, de communicatiemiddelen van kinderen bij uitstek, biedt het boek een vertrekpunt voor (groot)ouders en begeleiders om het met kinderen over deze moeilijke dingen te hebben... De mooie tekeningen maken, datgene wat moeilijk gezegd kan worden, gemakkelijker te vatten.

EERLIJKHEID EN BETROKKENHEID

Kinderen hebben fantastische voelsprieten. Ze zien, horen en voelen alles. Juist daarom is het heel belangrijk om kinderen mee te nemen in het proces dat een geliefde doormaakt wanneer hij/zij met kanker geconfronteerd wordt. Het is logisch als u zich de vraag stelt 'vertellen we het?'. Maar de ervaring leert dat het uiteindelijk beter is om wel over de ziekte te praten. Kinderen hebben een rijke fantasie die soms verder gaat dan de werkelijkheid. Die verbeelding kan hen extra bang maken. Of ze verwerken hun angst door zich schuldig te voelen. Openheid geeft de gelegenheid om deze fantasieën te corrigeren. Niemand heeft schuld aan kanker, meestal weet zelfs niemand wat precies de kanker veroorzaakt heeft.

[1]Voorwoord door Dr. Peter Adriaenssens, in Janssen, K. en Jonkers, R., Het boek van de troost, Davidsfonds/infodok, 2007

INFORMATIE

Kanker zet ook de wereld van het kind op zijn kop. Als een gezinslid kanker krijgt, krijgt het kind ook te maken met dokters, ziekenhuizen, operaties, kaalheid, een afwezige ouder/broer/zus, een veranderd rolpatroon in het gezin, ... Treft kanker iemand uit het sociale leven van het kind, ook dan krijgt het kind te maken met ziekenhuisbezoeken, kaalheid, afwezige vriendjes, verdriet, ... Om dat allemaal goed te kunnen verwerken en zelf emotioneel niet onderuit te gaan, hebben kinderen informatie nodig, aangepast aan hun niveau. De ervaring leert dat nieuwe situaties voor iedereen, ook voor kinderen, bevattelijker en meer hanteerbaar zijn als ze weten wat er aan de hand is. Bovendien ervaren kinderen respect, als ze erbij betrokken worden. Ze blijven met hun gevoelens en vragen niet in de kou staan.

2. SNUITERS DOE-IDEETJES

In Snuiters belevenissen zullen kinderen veel herkennen van wat ze zelf gezien hebben of nog dagelijks meemaken. Om de hevige emotie van de veranderde situatie te verwerken hebben kinderen meer nodig dan alleen maar een verhaaltje. Kinderen moeten kunnen doen en ervaren. Daarmee krijgen ze de kans zich op hun manier uit te drukken. Sommige kinderen spelen de situaties graag na in de vorm van rollenspelen. Andere kinderen zijn meer gebaat bij een creatief omgaan met het gebeuren zoals tekenen en knutselen. Zolang ze het maar op hun manier kunnen verwerken is het doel bereikt. Het is aan de (groot)ouder of begeleider om aan te voelen waarmee het kind zijn angsten, verdriet en boosheid kan verwerken en waarbij het zijn gevoelens en gedachten durft te tonen.

In het boek zelf werden reeds enkele ideeën aangereikt om de ziekte een plaats te geven in het leven van een jong kind. In deze handleiding stellen we nog meer concrete ideeën voor. Vele ideeën kunnen perfect in groep of in de klas gedaan worden bijvoorbeeld als je een cadeautje wil meegeven voor een zieke juf of schoolvriendje of als je in het klasje wil stilstaan bij een ziek klasgenootje.[2]

'Grote Boom is ziek' richt zich voornamelijk op kanker en de behandeling ervan.'Grote Boom is ziek' besteedt aandacht aan de kaalheid van de zieke, aan de langdurigheid (het cyclische van de ziekte en behandeling) maar ook aan het verdriet, de angst en de boosheid van het kind. 'Grote Boom is ziek' eindigt positief: Grote Boom geneest! Maar heel spijtig, niet elke kankerbehandeling loopt goed af. Over afscheid nemen, sterven en rouwen zijn andere goede materialen voorhanden, die aanvullend kunnen werken op' Grote Boom is ziek'. We geven ze u graag mee op het einde van deze handleiding.

[2]Het belangrijkste doel van deze werkmap is de aanzet geven om rond het thema verder te werken met het kind of een groep kinderen. De werkvormen zoals we ze hieronder uitwerken zijn geen pasklare en uitgewerkte activiteiten. Wij willen enkel ideeën aanreiken en volwassenen op weg helpen om activiteiten rond dit thema op te zetten. We plaatsen ook geen leeftijdsgrenzen. Als (groot)ouder, tante, nonkel, juf, meester, … weet u het best wat voor het kind het best werkt of waar het kind nood aan heeft.

ACTIVITEITEN GEÏNSPIREERD OP HET PRENTENBOEK:

(KLAS)GESPREK

Kanker roept heel wat emoties op zoals verdriet, angst, boosheid, frustratie of ontgoocheling. Ook kleine kinderen hebben deze emoties. Ook al begrijpen ze de betekenis van de ziekte nog niet met hun verstand, toch voelen ze het verdriet, de spanning en de veranderingen. Met kleine en jonge kinderen is het niet altijd gemakkelijk om over hun emoties te praten. Een tekening kan een aanknopingspunt vormen voor een gesprek. Aanmoedigen en stimuleren om vragen te stellen, is niet verkeerd. Maar dwing hen nooit te praten. Elk kind praat wanneer het er klaar voor is[3].

'Grote Boom is ziek' kaart verschillende gevoelens en onderwerpen aan. De prenten uit het boek lenen zich uitstekend om na het vertellen van het verhaal opnieuw stil te staan bij een aantal van deze gevoelens. Gevoelens die ook anders en in ruimere context bekeken kunnen worden. Aan de hand van de prenten uit het boek, geven we hieronder een aantal richtvragen die je kunnen helpen een gesprek te openen met het kind. Je kan het hele boek doorlopen maar je kan ook enkel de thema's en prenten selecteren die voor het kind of groep kinderen nuttig zijn.

* *Gelukkig zijn en houden van* (Snuiter op uitkijk in Grote boom): Van wie hou jij heel veel? Waarom hou je veel van die persoon (of dier, of knuffel, ...)? Wat doen jullie allemaal samen? ...

* *Huilen van schrik* (Snuiter huilt als hij hoort dat Grote Boom ziek is): Heb jij al eens moeten huilen? Waarom huil je? Huil je wel eens omdat je bang bent? Wat doe je als je huilt? Wie troost je als je als je huilt/verdrietig bent?...

* *Zelf oplossingen aanreiken* (Snuiter geeft Grote Boom een kusje): Als er iemand van wie je veel houdt, verdrietig is, of bang is, of pijn heeft, wat doe je dan? ...

* Aftelsystemen (Snuiter krijgt een pot met steentjes om af te tellen): Tel je de dagen wel eens af (bijvoorbeeld n.a.v. Sinterklaas, verjaardag, vakantie ...)? Waarom doe je dit? Hoe tel je de dagen af? ...

* *Boosheid* (Snuiter is boos en geeft een schop tegen een andere boom): Van wat word jij soms heel boos? Als je boos bent, wat doe je dan? ...

* *Kaalheid* (Grote boom verliest zijn bladeren waardoor hij heel 'kaal' wordt): Ken je nog mensen, dieren of dingen uit de natuur die soms 'kaal' zijn (baby's, schapen, bomen in de herfst, ...)? (Je kan erop wijzen dat alles teruggroeit. Dat het is iets tijdelijk is. Vele mannen of opa's zijn misschien ook kaal. Hier moet je het onderscheid kunnen maken dat dit blijvend is.)

[3]Brochure, Als u als ouder ziek wordt. Met kinderen praten over kanker, uitgave van VLK (in infopakket 'Ouders met kanker').

* *Bezoek* (Bessie komt op bezoek om de zieke Grote Boom op te vrolijken): Bij wie ga jij wel eens op bezoek? Vind je het leuk om bij iemand op bezoek te gaan? Denk je dat anderen het leuk vinden als jij op bezoek komt? ...

* *Cadeautjes maken voor een zieke* (Bessie breidde een mooie sjaal): Wanneer geef jij een cadeautje aan iemand? Vind je het leuk om zelf een cadeautje te krijgen? Vinden anderen het leuk om een cadeautje van jou te krijgen? Maak je zelf wel eens een cadeautje voor iemand? Vind je het leuk om zelf cadeautjes te knutselen? Staan er knutselwerkjes van jou thuis of bij oma, opa, ...? Denk je dat de mensen voor wie jij een cadeautje knutselt er blij mee zijn? Hoe weet je dit? ...

* *Blije momenten - lachen - gek doen* (Snuiter maakt een mooie kroon en voelt zich goed): Wie of wat maakt jou blij? Wat doe je als je blij bent? Ben je soms eerst verdrietig en dan blij? ...

* *Chemotherapie en radiotherapie* (Grote Boom krijgt opnieuw medicijnen en hij krijgt ook stralen op zijn schors). Chemotherapie en radiotherapie zijn behandelingen die mensen tijdelijk nog zieker maken. Kinderen begrijpen dit niet altijd goed. Kinderen nemen altijd medicijnen opdat ze snel genezen. Probeer het onderscheid goed uit te leggen aan het kind.[4]

* *Symbool van hoop - cyclus van het leven* (Kleine Boom die in een pot groeit)

PERSONAGES TOT SPEELKAMERAADJES MAKEN

De knuffel 'pikos', het egeltje, van de reeks "Les deglingos" kan goed dienen als model voor Snuiter. Zo kan je kind zijn zorgen toevertrouwen aan een 'lotgenootje'. Met een schoendoos kan je een mooi bedje maken voor deze knuffel. Het kind kan natuurlijk ook altijd een andere knuffel gebruiken als 'lotgenootje'.

In bijlage zijn kleurplaten van alle personages opgenomen[5]. Deze kleurplaten kan het kind inkleuren. Maar het kind kan er ook fijn mee knutselen. Zo kan bijvoorbeeld Bessie het schaap, met stukjes watten een mooie vacht krijgen, Oehoe de Uil kan kan gekleurd worden door een mozaïek van gescheurde stukjes gekleurd papier ...

[4] Verder in deze handleiding is een woordenlijst opgenomen. Deze kan je helpen om een aantal moeilijke termen uit te leggen aan het kind.
[5] Kleurplaten in bijlage 1

RITUELEN EN SPELLETJES VOOR DAGELIJKS GEBRUIK

Het is heel belangrijk om de ziekte een plaats te geven in het (dagelijks) leven van het kind. De ziekte verdoezelen of verzwijgen lukt gewoonweg niet. Als je begint met de waarheid te verdraaien en een verkeerde uitleg aan het kind geeft, dan loop je op een of ander moment vast. Kinderen zijn ook niet in staat om lange tijd met verdriet bezig te zijn. Daarom vermijden ze ook vaak om erover te praten. Woord is vaak niet de taal van kinderen. Het is wel zo dat de emoties van kinderen zeer explosief kunnen zijn in vergelijking met die van volwassenen. Volwassenen hebben vaak moeite met deze explosiviteit omdat ze niet goed weten hoe ze hiermee om moeten gaan. Maar het is wel belangrijk dat het kind deze emoties mag uiten. Het kind kiest er ook niet voor om deze gevoelens te hebben. Als ze voldoende worden geuit en niet worden opgekropt, gaan ze na verloop van tijd over. Aandachtig luisteren naar de ondergrond van emoties, is belangrijk.[6] Laat een kind verdriet hebben. Maar geef het verdriet een plek door middel van structuur, duidelijkheid, uitlaatkleppen en het echte verhaal. Voor kleine kinderen is het belangrijk om gevoelens te leren herkennen en te benoemen. Visuele hulpmiddelen kunnen het kind hierbij helpen.

KANKERMONSTER

Meestal kan tamelijk precies voorspeld worden hoelang een behandeling zal duren. Om die lange periode bevattelijker te maken voor een kind, kun je doen zoals Snuiter en dag na dag een pot gevuld met steentjes leegmaken. Maar je kan ook een bouwwerk maken van bouwblokjes dat je het 'Kankermonster' doopt. Iedere dag mag één steentje van het monster afgebroken worden. Als je per chemokuur een andere kleur gebruikt en gedurende die periode ook alleen blokjes van die bepaalde kleur wegneemt, valt aan het monster af te lezen wanneer er een nieuwe kuur aankomt (en de patiënt dus weer zieker wordt).

DAGPLANNER

Gedurende de behandelingen is het moeilijk om plannen te maken omdat de zieke niet weet hoe hij of zij zich van week tot week zal voelen. Als je 's morgens al kan aangeven wat voor een dag het is, weet het kind waar aan het zich min of meer kan verwachten.

Maak samen met het kind sjablonen (prenten, tekeningen, iconen, ...) van de verschillende 'soorten' dagen: ziekenhuis (rood kruisje), moe (een bed), misselijk (hoofd boven een emmer), wandeling (wandelende persoon), fit (opspringende persoon) ... Plaats deze sjablonen op een plankje of een stevig karton. Ze staan dan voor de verschillende 'soorten' dagen: de zieke kan hierop zelf met een wasknijper aanduiden wat voor dag het is (bovenaan kan een fotootje of tekening komen van de zieke).

[6] Manu Keirse, Kinderen helpen bij verlies, Lannoo, 2007

ZON EN WOLK

Knip of snij uit karton een zon en een wolk. Verf of kleur deze in met het kind (maak er een donkere wolk van). Maak de zon met een splitpen vast aan de donkere wolk, zodat de zon achter de wolk kan schuiven. De mate waarin de zon zichtbaar is, geeft aan hoe goed de zieke zich al dan niet voelt. Geef het kind ook zijn eigen zon en wolk. Zo kan het kind ook aangeven hoe het zich voelt. Meestel zal het kind geneigd zijn dezelfde ìstandë te imiteren als de zieke om aan te geven dat hij of zij meevoelt.

STEMMINGSWIJZER

Voor kindjes die nog niet zo taalvaardig zijn, kan je een stemmingswijzer maken. Kleef op een stevig karton de vier hoofdgevoelens[7]: blij - boos - droevig - bang. Je kan ook foto's trekken van het kind terwijl het de verschillende gevoelens uitdrukt. Laat het kind zelf een leuke pion zoeken. Het kind kan met de pion op de stemmingswijzer aanduiden hoe het zich die dag gevoeld heeft.

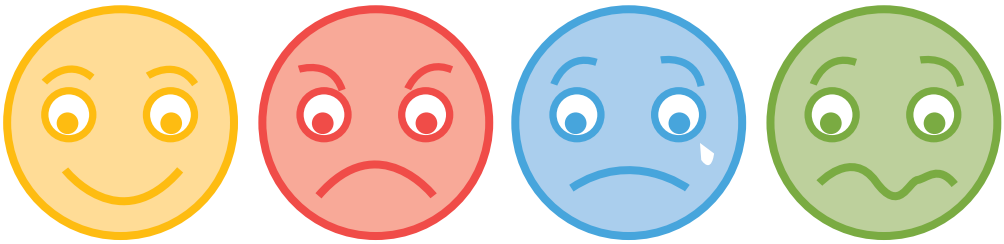

GEVOELSTHERMOMETER

Op een gevoelsthermometer kan een kind aangeven hoe blij of hoe droevig het is. Of hoe angstig het al dan niet is.

Teken een grote thermometer. Zoek samen met het kind naar tekeningen, prentjes, ... die staan voor een bepaald thema (bijvoorbeeld bang/niet bang - blij/droevig - ... gebruik één thema per thermometer). Bij de laagste temperatuur plak je samen met het kind iets waarvoor het bijvoorbeeld helemaal niet bang is (bv. een konijntje). Vervolgens ga je altijd een beetje hoger op de thermometer: een beetje bang (bv. poes), dan gewoon bang (bv. hond) en tenslotte heel bang (bv. krokodil). Het kind kan de prent aanduiden die overeenkomt met zijn angst. Je kan op die manier af en toe bij het kind polsen hoe bang het wel of niet is.

[7] Gebruik hiervoor de tekeningen in bijlage 2

UITRAZEN

Verdriet, woede en agressie moet er soms letterlijk uit. Geef het kind hiervoor de kans op een positief constructieve manier. Eens flink tekeer gaan in een grote stapel kussens en alle woede en onmacht in de kussens slaan, kan erg opluchten (of misschien toch tegen bomen schoppen?). Ook scheuren en verfrommelen kan erg ontladend werken. Zoek in de tuin of op school een Boze Boom en een Verdriet Boom uit. Laat dit een plekje voor het kind worden waar het naartoe kan als het niet gaat. Geef het de kans om de Boze Boom bijvoorbeeld in te wikkelen met een groot stuk grof touw (net zoals cowboys en indianen vastgebonden worden) of dat het kind met takjes tegen de Boze Boom mag slaan. De Verdriet Boom kan het kind gebruiken om er rustig te zitten. Het geeft het kind de gelegenheid om aan te geven dat je het even met rust moet laten.

HOUTWORMPJES KAPOT MAKEN

Na het vertellen van het verhaaltje, is het kind misschien erg boos op de houtwormpjes of op die vieze ziekte die zijn naaste getroffen heeft. Het kind kan de houtwormpjes of het kankergezwel eerst zelf in plasticine (speelklei) maken om naderhand deze vijand te verslaan. Met een plastic mes in kleine stukjes snijden of met de vuistjes plat slaan. Er zijn talloze mogelijkheden ... Wie weet belanden de houtwormpjes in de oven of worden ze in de tuin begraven.

CHAOSTEKENING

Een andere methodiek om verwarring te verwerken is de chaostekening: “in je hoofd is het nu een wirwar van gevoelens en gedachten. Die chaos gaan we op papier zetten. Zoek een kleur uit, zet de punt van je potlood op papier en begin aan een lange kronkelige lijn. Haal de punt niet van het papier. Rond en recht, hoeken en punten, bibberlijnen en golven, allemaal dwars door elkaar heen, over het hele vel papier. Op den duur ben je kwijt waar het begin of het einde is. Nu staat de chaos in je hoofd op papier. Maar ook van chaos kan je iets moois maken. Alle witte vakjes tussen de lijnen gaan we inkleuren.” [8]

DOZEN OF POTTENMETHODIEK

Gebruik de dozen- of pottenmethodiek om te weten wat het kind wel of niet wil weten. Deze methodiek is ook geschikt voor oudere kinderen die zich druk maken over reacties van andere kinderen, bijvoorbeeld in de klas. Je voert dan een waarheidsdoos en een geheime doos in. Op de geheime doos kan de afbeelding staan van de drie aapjes die niet willen horen, zien of spreken. Soms heeft een kind het nodig om bepaalde dingen over de ziekte niet te weten en dan kan het dit onmiddellijk in deze doos steken. Dingen die het kind wel wil weten, gaan in we waarheidsdoos.

[8] Tilstra, H., Kinderen en ingrijpende situaties. Over levensbedreigende ziekte in de naaste omgeving, Kwintessens NZV Uitgevers, Hilversum

VERDRIETDOOS - GELUKDOOS

Misschien raakt het kind overstuur omdat het de zieke of andere betrokkenen heeft zien huilen. Dat verdriet kan je bespreekbaar maken door samen aan een verdrietdoos te werken.
Je kiest een doos: een schoenendoos, een klein kaasdoosje of een andere geschikte doos om tot verdrietdoos om te bouwen. Knip uit verschillende materialen tranen van verschillende grootte en kleur. Leg deze allemaal op de grond en kies om beurt een traan uit die staat voor iets dat het kind, de zieke of een andere betrokkene verdrietig maakt. Wanneer alle verdrietjes, groot en klein, in de doos zitten, mag deze dicht. Laat het kind helpen om de doos heel stevig dicht te maken met veel plakband.

Daarnaast kan je ook een geluksdoos maken waarin je de leuke dingen stopt. Gebruik leuke vormpjes en lieve stickers. De uitzonderlijke situatie brengt voor een kind ook fijne dingen met zich mee (een extra cadeautje, vaker gaan logeren, mooie kaartjes en bloemen, ...)

LACHEN

Natuurlijk mag het kind ook nog lachen. Lachen doet het kind goed en lucht op. Als volwassen is het vaak moeilijk om te weten wat kleine kinderen grappig vinden. Probeer te achterhalen waar het kind echt hartelijk om moet lachen, misschien een fragment uit een tekenfilm of een bepaald gek geluid. Hou dit achter de hand voor de zware dagen. Ook voor de zieke is een smakelijke kinderlach een uitstekend medicijn!

Vergeet niet om vrolijke momenten te creëren. Op dagen dat de zieke zich goed voelt, kan je ervan profiteren om eens gek te doen en samen met het kind op luide muziek door de kamer te dansen (daar gaat de zieke zich ook meteen veel beter door voelen!)

CADEAUTJES VOOR DE ZIEKE

Er zijn vele gelegenheden wanneer we iemand een leuk cadeautje willen geven, bijvoorbeeld tijdens een verjaardag, een bijzondere gelegenheid maar ook bij ziekte. Als er iemand ziek is, gaat het er niet om hoe groot of hoe duur het cadeau is, maar dat er aan de zieke gedacht wordt. Door een cadeautje te geven laat je weten: “Ik heb aan jou gedacht, ik wil je hiermee plezier doen!” Een cadeautje komt uit het hart, en dat doet de zieke heel veel goed. Als het kind zelf een cadeautje maakt, kan dit voor het kind zelf ook goed doen. Het kind is op een creatieve manier bezig met het verdriet, de pijn ... maar ook met iets positief. Want het kind doet op dat moment iets heel concreet voor de zieke. Het kind zal enthousiast en gelukkig zijn, omdat het weet dat zijn cadeautje de zieke blij zal maken.

MEDISCH BEWAARENGELTJE

Maak met een vinger van een rubberen handschoen een bewaarengeltje dat je onder het kussen van de zieke legt en dat ervoor moet zorgen dat de behandeling goed zijn werk doet.
Vul de vinger van een rubberen handschoen met watten en bindt de onderkant af. Knip een wattenschijfje een beetje in en zet ze met plakband vast op de rugzijde. Dit zijn de vleugeltjes. Teken een gezichtje en het engeltje is af. Als je het bewaarengeltje op een rietje zet, kan je het afgeven als prikker bij een plantje.

ANTI-STRESS POPPETJE

Het kind vult een ballon met nat zand. Knoop de ballon goed dicht. Zorg dat er geen lucht meer aanwezig is. Teken een grappig gezichtje op de ballon en werk af met een lintje. Je hebt nu een leuk anti-stress poppetje dat zowel de zieke als het kind kan gebruiken als hij/zij zich even niet goed voelt.

KAARSJE

Maantje maantje in de nacht
Geef ons licht en houd de wacht
Sterren, sterren twinkel zacht
Iedereen een kusje en goedenacht

De kracht van een brandend kaarsje is in geen 1000 woorden samen te vatten: je stuurt kracht, hoop, geloof, steun, hulp, liefde ... door naar diegene die het nodig heeft. Een kaarsje branden voor de zieke is dus zeker een goed idee. Het kaarsje kan je persoonlijker en mooier maken door er een mooie lantaarn rond te zetten.

Prik met een dikke naald gaatjes in donker stevig papier (gebruik isomo als onderlegger om de gaatjes te prikken). Maak een rol van het papier en plaats het als lantaarntje rond een theelichtje. Het kind kan de lantaarn verder versieren met een maan en kleine sterretjes. Als je er 2 maakt, kan je er eentje aan de zieke geven en eentje voor jezelf houden.

Variant: beschilder een lang stuk papier eerst met verf - laten drogen - insmeren met keukenolie en op nieuw laten drogen. Het papier zal doorzichtig worden. Het licht van het theelichtje straalt er nu zacht door.

STERRENHEMEL

Met veel plezier zal het kind een dromerige versiering maken voor bij het bed van de zieke. Een wolkje beplakt met watten, sterretjes en een maan straalt alle rust uit die de zieke nodig heeft.

VERSTERKEND GLAASJE

Plaats het glaasje water of drankje aan het bed van de zieke op een onderzettertje dat van veel steun getuigt. Zo kan je een eenvoudig bierviltje met duimafdrukken en de tekst 'ik duim voor je' versieren. Een eigen tekening of creatie kan je gemakkelijk knippen en plastificeren.

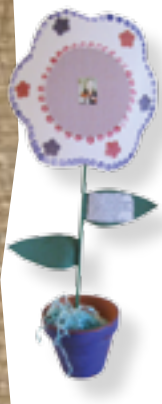

EEN BLOEM OF BOEKET VAN CREPEPAPIER

Met crêpepapier kan je heel mooie bloemen maken. Plooi repen crêpepapier om een plantenstokje of ijzerdraadje en zet ze vast met een stukje plakband. Als je meer-dere bloemen maakt, kan je ze als boeket in een vaas zetten.

Ook met papier en karton kan je een mooie bloem maken. Kleef de bloem op een plantenstokje en prik het in oasis (of steekschuim). Zet alles in een potje en je hebt een mooi bloemstukje.

FOTOHOUDER

Maak een originele fotohouder door twee wc-rolletjes aan elkaar vast te nieten. Plaats daartussen een stevig stuk karton om de foto op te plakken. Het kind kan de rolletjes en karton naar hartelust versieren met verf, kleurpotloden, stickers, ...

MEDAILLE VOOR EEN FLINKE ZIEKE

Een schijfje klei kan ingekrast worden, of ingeduwd met de vingertjes. Voor het drogen maak je er een gaatje in, zodat het aan een lintje kan worden gehangen. Na het drogen of bakken kan de medaille beschilderd worden.

TROOSTKAARTJE

Laat het kind bedenken wat hem of haar zou troosten als hij of zij erg ziek was. Dit kan het kind tekenen of opschrijven op een mooi kaartje. Versier het kaartje verder.

WENSBEERTJE

Een knuffel krijgt een soort voodoo-functie door er lint (of een windel) omheen te wikkelen. Tussen het lint kan het kind kleine briefjes met wensen schuiven. Die wensen kunnen getekend worden of door een volwassenen genoteerd.

EIGEN SCHATTEN

Een kind zoekt zelf graag schatten uit dat dan de waarde van een echt cadeautje krijgt: een steentje of een takje dat hij in het park vond. Laat het kind de schat in een mooi versierd (lucifer)doosje stoppen en het wordt echt iets van het kind.

BIJZONDERE THEE

Transformeer een kaasdoosje in een gezonde kikker door er bolle ogen van een eierdoos en lange groene poten aan te kleven. Stop er zakjes 'opkikkerthee' in. Of maak er een stralende zon van en vrolijk de zieke op met 'zonnethee'. De labeltjes van de thee worden vervangen door kunstwerkjes van de jonge artiest.

Tip! Het is leuk om zakjes, doosjes en dergelijke waarin een kleine traktatie zit te versieren en eventueel zelf te vullen met het kind. Maar let op met eetcadeautjes voor de zieke. Door de ziekte en de behandeling kan de smaak van de zieke erg veranderd zijn. Het is aan te raden te verifiËren of de zieke nog met smaak kan eten of wat zijn of haar voorkeur nu wegdraagt. Met neutrale smaken kan je meestal weinig misdoen: yoghurt, gepofte rijst of cornflakes, stukjes fruit (uit schijven appel kan je leuke vormpjes duwen en die op een kommetje yoghurt leggen).

WELTERUSTENKUSSEN MET FLUISTERWOORDJES

Maak van zachte stof een niet te grote zak en vul deze samen met het kind met veel liefde en zachte materialen: stukjes stof, wol, watten, veertjes, kapot geknipte spons ... Om het extra zacht te maken mag het kind ten slotte lieve woordjes in de sloop fluisteren en dan kan het kussen dichtgenaaid worden. De fluisterwoordjes kunnen op kleine kaartjes met lintjes vastgeknoopt worden bij de sluiting. Je kan ook kiezen om een gewone witte kussensloop te versieren met textielverf. Stempelen geeft een prachtig effect.

TRANENVANGERS

Een saaie katoenen zakdoek wordt een troostrijke tranenvanger wanneer die met textielverf en waskrijt versierd wordt. Ook een kartonnen doos van papieren tissues kan beplakt en versierd worden.

OMGAAN MET DE KAALHEID

EEN NIEUWE KRUIN VOOR GROTE BOOM...

Net zoals bij Grote Boom is de kaalheid ook voor de zieke slechts een tijdelijk fenomeen, dat daarom niet minder zwaar is om te verwerken voor de zieke of zijn/haar omgeving. In knutselwerkjes kun je er gelukkig voor zorgen dat er snel weer iets gaat groeien. Je kunt op verschillende manieren je eigen Grote Boom maken en zorgen dat hij weer een groene kruin heeft.

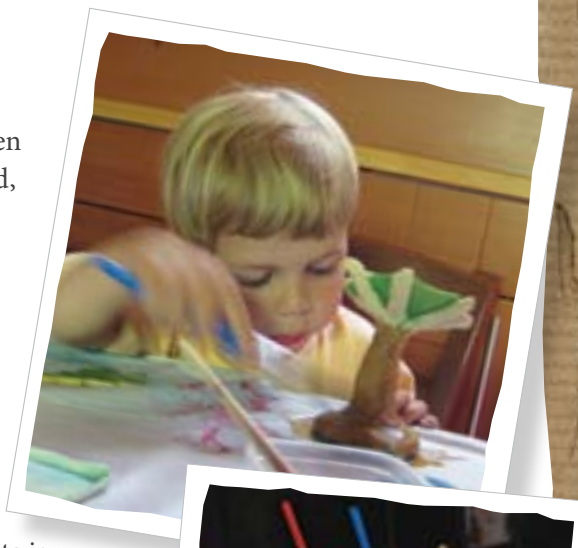

* **Op papier:** teken of schilder Grote Boom op een groot blad. De kinderen kunnen hun eigen blaadjes (met post-its, geknipt, getekend, gescheurd, gekleurd, gestempeld,...) op de boom plakken

* **In klei:** maak een stam en een paar takken van klei (of zoutdeeg met een constructie van rietjes met een plooibaar deel in het midden) met bovenaan een holte. Je kan zo je eigen Grote Boom maken en zorgen dat hij weer een mooie groene kruin heeft.

* **Met wegwerpmateriaal:** plak een lege keukenrol op een bierviltje of stuk karton, laat het kind de rol beschilderen en zoek takjes uit die bovenin de stam kunnen worden geprikt. In de opening bovenaan plaats je een leeg yochurtpotje waarin je tuinkers kunt laten groeien.
Maak een eigen boom door een plastic fles gevuld met zand, waarin ieder kind zijn eigen (speciale) tak kan planten. Deze tak kunnen kinderen schilderen en versieren.

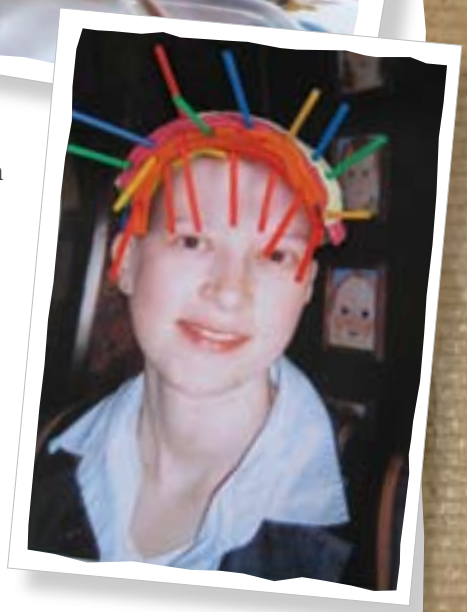

... EN VOOR DE ZIEKE

Op een grote geprinte foto van de zieke met kaal hoofd kan nieuw haar getekend of geplakt worden met stukjes wol of papier. Je kunt ook een 'worst' plasticine op de kale zone plakken en dan kan het kind heel makkelijk allerlei materialen in die worst prikken (bijvoorbeeld hooi, bloemetjes, rietjes, ...) Of maak nieuw haar. Prik wol door een rekkerband of een haarband en knoop het vast.

SPEEL ERMEE

* Geef het kind ook een hoofddoekje om, dit kan leuke resultaten opleveren: jongetjes kunnen piraat spelen, meisjes een boerinnetje.
* Zoek een poppetje (playmobil of iets dergelijks) waarvan het haar los zit, zodat ìde pruikë gemakkelijk op en af kan gezet worden
* Grijp de kaalheid aan als unieke kans om een gezicht te schilderen op de achterkant van het hoofd van de zieke (of een andere versiering met kinder make-up)

OVER RUPSEN EN VLINDERS

Het uiterlijk van de zieke verandert tijdens de kankerbehandeling. Hier rond kan je samen met het kind symbolisch twee cadeautjes maken: een rups boekenlegger en een vlinder mobiel. Want de zieke is nu een kaal rupsje maar binnenkort weer een mooie vlinder.

Rups boekenlegger

Neem een stevig papier. Knip er een boekenlegger uit. Met vingerafdrukken kan het kind er een rups op stempelen. Voor de allerkleinsten zijn verfrollers ook zeer geschikt. Hij/zij (of de volwassene) kan er mooie rondjes mee zetten. Nog pootjes en voelsprietjes eraan tekenen, en het rupsje is af. Op internet kan je ook een mooi rupsje zoeken dat het kind kan inkleuren op de boekenlegger.

Werk eventueel af met dit mooie gedichtje:
Voel je je niet zo best?
Vergeet even al de rest
Kruip weg in je coconnetje
En straks straal je in het zonnetje[9].

Vlinder mobiel [10]

Stap 1: Knip in de bovenkant van de koffiefilter een vleugelpatroon.
Stap 2: Knip de zijkanten van de koffiefilter open. Klap de filter open: 2 vleugels
Stap 3: Kleur de filter met verf/viltstiften aan beide kanten. Je kan ook ecoline gebruiken. De ecoline vloeit mooi door in de filterzakjes zodat de kleuren in elkaar overlopen. Ook goud, zilververf of glitters geven de vleugels een extra mooi uiterlijk.
Stap 4: Als de vlinder ingekleurd is leg je deze te drogen. Dit kan in 5 minuutjes op de verwarming, of op een oude krant.
Stap 5: Beschilder intussen een houten wasknijper: dit wordt het lijfje. Je kunt hiervoor ook een lijfje uitknippen uit papier en deze op de knijper plakken (je kan ook een pijpenrager gebruiken). Met verf/viltstiften kan je oogjes tekenen.
Stap 6: Klem de opgedroogde vlinder tussen de twee knijperhelften.
Stap 7: Hang alle vlinders aan een gespannen draadje: alsof zij echt vliegen

De vlindermobiel is ook een geschikt cadeautje als de zieke in quarantaine (afzondering) moet. De mobiel kan je dan aan het raam ophangen. In het zicht van de zieke.

DE ZIEKENHUISOMGEVING

Zeker als het kind al eens getuige is geweest van een onderzoek of een verzorging door een dokter of verpleger, zal het graag deze rol overnemen. Een knuffel kan de rol van zieke spelen. Spuitje geven, pleister plakken, verbandje leggen, temperatuur nemen ... het hoort er allemaal bij. Dokterstasjes kunnen kant-en-klaar in de speelgoedwinkel gekocht worden, maar je kan ook zelf wat spullen knutselen. Een papieren zakdoekje kan bijvoorbeeld met behulp van twee elastiekjes in een monddoekje omgetoverd worden. Van kleurrijke plasticine kan je pilletjes maken die in een lege pillenverpakking worden gestoken. Op een houten spateltje kun je enkele lijntjes tekenen, zodat het een thermometer wordt.

Typisch voor de kankerbehandeling zijn chemotherapie en radiotherapie. Ook die kunnen thuis of op school 'nagespeeld' worden. Gebruik enkele opvallende kenmerken uit de behandeling in het spel.

[9] Tekstje door Nathalie Slosse.
[10] Werkwijze afkomstig van www.vlindertuinen.nl

RADIOTHERAPIE

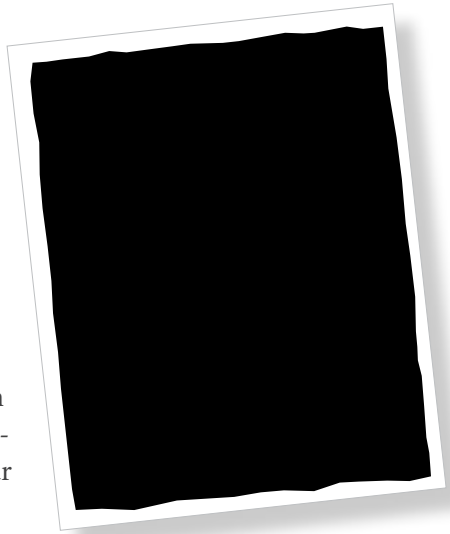

Zet een kruis op een stuk kalkpapier en plaats dit kalkpapier op een bureau- of zaklamp. Het kind kan met deze lamp op een gewillige knuffel of pop schijnen (bestralen). Typisch bij radiotherapie zijn de strepen en kruisjes op het lichaam van de zieke die de zone aanduiden die bestraald moet worden. De pop kan dus ook eerst de lijnen en kruisjes krijgen met afwasbare stiften.
Met een water-, een laserpistool of spuit kan je eveneens werken. Teken samen met het kind een grote omtrek van de zieke op een groot stuk papier, hang dit tegen de muur en laat het kind met het pistool of de spuit mikken op de plaats waar de kanker zit. Als je met gekleurd water werkt, kan je het resultaat duidelijk zien.

CHEMOTHERAPIE

Wanneer de chemotherapie wordt toegediend via een infuus, biedt dit de gelegenheid om te spelen met vloeistoffen. Zet enkele potten met gekleurd water (wat met een druppeltje waterverf erin) klaar en ook spuiten en buisjes (rietjes) om mee te experimenteren. Vaak krijgt de patiënt tijdelijk een port-a-cath ingeplant, een onderhuids doosje voor het inspuiten van medicatie. Je kunt dit principe nabootsen met een klein plastic snoepdoosje waar je een rietje in steekt. Het kind kan de vloeistof met een spuitje in dat rietje mikken en zien hoe het in het doosje terechtkomt.

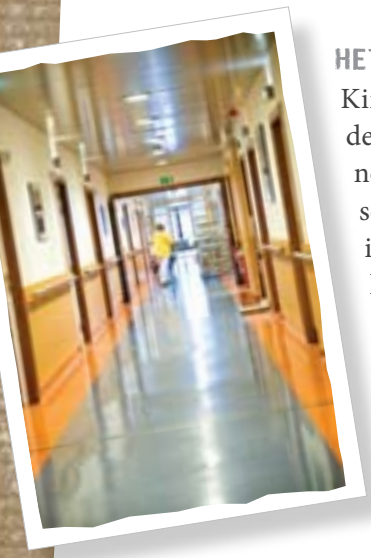

HET ZIEKENHUIS

Kinderen die in een ziekenhuis op bezoek komen, letten op andere zaken dan grote mensen. De lange gang met een leuning is fascinerend en nodigt vaak uit tot spelletjes. Alle meubels staan op wieltjes! En op je sokken kan je 'schaatsen' over de gladde vloer. De gekleurde wegwijzers, de lamp die aangeeft of de kamer bezet is of niet. Als je met één kind op bezoek gaat of in het ziekenhuis komt, kan je proberen het ziekenhuis te zien als een 'soort' speeltuin (met respect voor de stilte en de orde die er belangrijk is). Ga je met een grote groep kinderen naar het ziekenhuis dan is het natuurlijk belangrijk dat de kinderen rustig zijn. Spelletjes zijn dan echt uit den boze.

Geuren vallen sterk op in het ziekenhuis. Maak met het kind een wandeling door het ziekenhuis en vang (fictief) verschillende geuren op in een zak. Op deze manier kan je er heel gemakkelijk over praten. Naast geuren kan je ook een geluidenzak vullen.

In bijlage vind je foto's[11] van een ziekenhuisomgeving. Op deze manier krijg je als volwassene een idee wat het kind gezien kan hebben. Je kan samen met het kind ook een dwarsdoorsnede van een ziekenhuis tekenen. Je tekent op een groot papier een groot gebouw (ziekenhuis) met verschillende kamers. In de verschillende kamers kleef je de verschillende foto's. Op deze manier kan het kind ook aanduiden waar het geweest is of wat het gezien heeft. De ontvangsthal, het 'bloemen- en cadeauwinkeltje' en de cafetaria kan je zelf tekenen met het kind. Dit zijn meestal de iets leukere plekken voor het kind.

SPEELGOEDHUISJES EN -ZIEKENHUISJES

In de speelgoedwinkel vind je allerlei speelgoedhuizen, schooltjes en ziekenhuizen. Al dan niet met poppetjes. Het spelen hiermee kan voor het kind een uitlaatklep zijn. In zo'n spel legt een kind gemakkelijk zijn eigen ervaringen bloot. De poppetjes nemen zijn rol en de rol van alle andere betrokkenen over. Ook de verplaatsingen tussen huis en naar het ziekenhuis kunnen op deze manier nagespeeld worden.

KNUTSELEN MET TYPISCHE ZIEKENHUISMATERIALEN

Vooral het *niervormige spuugbakje* is zo bijzonder dat het veel mogelijkheden biedt om mee te knutselen. Geef zo'n bakje aan het kind en het bedenkt zelf meteen heel wat mogelijkheden: een mandje voor het fruit uit het winkeltje, een zwembad voor knuffels of kleine poppetjes, twee bakjes op elkaar wordt een auto als je er wielen onder zet, op bretels vastgezet worden het vleugeltjes of met een elastiekje erdoor een masker... De mogelijkheden zijn eindeloos.

Een *rubberen ziekenhuishandschoen* kan je perfect ombouwen tot een anti-stresshandschoen. Vul de rubberen handschoen met nat zand. Zorg ervoor dat het zand goed in de vingers zit. Na het vullen van de vingers en de hand, sluit je de handschoen goed af met een elastiekje. Versier de handschoen. Je kan de handschoen nu kneden en vervormen ...

Denk eraan om tastbare herinneringen te verzamelen aan de ziekteperiode in de vorm van foto's, video's, dagboeken.

3. WOORDENLIJST

Bij kanker en de behandeling ervan komen enkele moeilijke woorden kijken. Hieronder vind je een vereenvoudigde uitleg van enkele woorden. Deze kan je gebruiken om de moeilijke termen te verduidelijken aan kinderen.[12]

WAT IS KANKER?

Je lichaam bestaat helemaal uit cellen. Je kunt ze vergelijken met de stenen van een huis. Stenen heb je nodig om het huis te bouwen. Cellen zijn nodig om je huid, botten, spieren, longen, hersenen, ... kortom alles van je lichaam op te bouwen. Alle cellen zijn piepklein. Je kan ze met het blote oog niet zien. Cellen worden snel oud en moeten worden vervangen. Dat gaat als volgt: cellen kunnen zich splitsen. Dat wil zeggen dat één cel zich kan delen in twee, en die twee in vier en die vier in acht enzovoort. Er komen dus elke dag een heleboel cellen bij, maar elke dag sterven er ook een heleboel cellen af. Dat moet ook, anders zou je er veel te veel krijgen.
Bij kanker gaat er iets mis met die cellen. Er komen er plotseling veel te veel bij. Een cel die ziek is, houdt niet meer op met zich te delen. Hij deelt maar door. En al die nieuwe broertjes en zusjes van hem, hebben dezelfde eigenschap: die blijven zich ook maar delen. Het houdt niet op. Deze zieke cellen noemen we kankercellen. Al die kankercellen gaan bovendien op een hoopje bij elkaar zitten. Zo'n hoopje slechte cellen noemen we '**tumor**' of '**kankergezwel**'. En zo'n tumor is erg gevaarlijk. Ze maken je erg ziek en soms zijn ze dodelijk. Er moet dus iets aan gedaan worden door een dokter. De dokter kan tijdens een **operatie** zo'n tumor wegsnijden. De dokter kan ook medicijnen geven. Dat noemen we **chemotherapie**. Of hij bestraalt de kankergezwellen. Dat noemen we **radiotherapie**.

[12] Bronnen: www.kankerspoken.nl - De Bode, A. en Van Mol, S., Mama heeft kanker, VLK – Infofolder 'Kanker, wat weet je ervan', VLK

OPEREREN

Als de slechte cellen op een hoopje zitten, kan de dokter het hoopje (de tumor) misschien weghalen. De zieke wordt dan geopereerd en moet een tijdje in het ziekenhuis blijven. Soms moet de dokter meer weghalen, een borst bijvoorbeeld, of een been of een stukje darm.

CHEMOTHERAPIE

Het kan zijn dat de dokter besluit om medicijnen te geven die kankercellen aanvallen. Deze medicijnen heten **cytostatica** (spreek uit: sito staatikaa). De behandeling met zulke medicijnen noemen we chemotherapie. De medicijnen kunnen in een injectiespuit zitten, in een infuus of in pillen. Omdat de chemo-medicijnen eigenlijk een soort vergif zijn, reageren ook gezonde cellen (andere cellen dan kankercellen) op dit medicijn. Ze vallen ook de cellen in de buik aan bijvoorbeeld, waardoor de zieke erg misselijk wordt. Of haarcellen, waardoor de zieke kaal wordt. Dat is helemaal niet leuk, maar gelukkig gaat het na een tijdje weer over.

RADIOTHERAPIE

Sommige zieken worden voor hun kanker bestraald. Ze gaan dan in het ziekenhuis onder een groot apparaat. Uit dat apparaat komen onzichtbare stralen. Die stralen zorgen ervoor dat de kankercellen doodgaan. Ook hier is het vervelend dat radiotherapie ook gezonde cellen aanvalt. Hierdoor wordt de zieke soms heel moe. Door de bestraling treden soms ook kleine brandwonden op (op de plaats van bestraling).

ONCOLOGIE

Oncologie is een algemene naam voor de studie en de behandeling van kanker. De term komt van het Griekse onkos dat massa of tumor en het achtervoegsel -logie dat “studie” betekent. Een dokter die zich in oncologie gespecialiseerd heeft en mensen met kanker probeert te genezen, noemen we een oncoloog. Een oncoloog is dus de dokter die mensen met kanker probeert te genezen door een operatie, chemotherapie of radiotherapie.

PORT-A-CATH

= een onderhuidse toegang tot de aderlijke bloedbaan. Wordt bijna altijd ingebracht bij chemotherapie. Het aanprikken van dit systeem is relatief eenvoudig en maakt het mogelijk om medicijnen toe te dienen, maar ook om bloed af te nemen. Het is heel gemakkelijk omdat dokters en verpleegsters dan niet steeds een andere ader moeten aanprikken, want als je veel prikken krijgt beginnen de aders er onder te lijden.

Vele kankerpatiënten moeten heel veel prikjes krijgen. Bijvoorbeeld omdat de dokter vele malen bloed moet trekken maar ook omdat de medicijnen in de arm geprikt worden (infuus). Dit is helemaal niet leuk voor de zieke. En het is ook moeilijk voor de dokter om altijd een nieuw plekje te zoeken voor de prikken. Daarom krijgen vele kankerpatiënten een klein (rond) doosje met een gaatje ingepland in hun huid. Via dit doosje kunnen dan de medicijnen gegeven worden of bloed getrokken worden. Een port-a-cath wordt soms ook gewoon PAC genoemd.

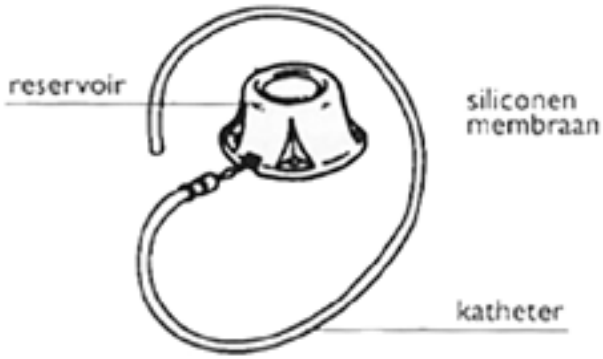

Port-A-Cath® veneus systeem

METASTASEN

Metastasen zijn uitzaaiingen van een kankergezwel (tumor) elders in het lichaam.
Het kan gebeuren dat een groepje cellen zich van een tumor losmaakt. Dit groepje kan dan in de bloedbaan terechtkomen en via het bloed door het lichaam gaan zwerven. Het hecht zich dan ergens anders vast en gaat door met zijn nare werk. Je krijgt dus een nieuwe tumor op een heel andere plaats in het lichaam. Dat heet een uitzaaiing.

RECIDIEF OF HERVAL

Als de kanker weg is, moet de persoon nog een hele poos regelmatig op controle bij de dokter. De dokter controleert dan of de zieke cellen terugkomen. Soms moet de persoon ook nog jaren pilletjes slikken. Een recidief of herval betekent dat de zieke cellen teruggekomen zijn. De zieke cellen kunnen op dezelfde plaats zitten. Maar het kan ook dat ze op een andere plaats zijn teruggekomen (uitzaaiing).

4. BOEKEN EN SITES

OVER ZIEKTE EN VERDRIET

VOOR KINDEREN

De Bode, A. en Van Mol, S., Mama heeft kanker, gratis in infopakket ìOuders met kankerë, Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK), www.tegenkanker.be, tel 02/227 69 69

Motzfeld, H., Chemo-Kasper en zijn jacht op de slechte kankercellen (ook in het Turks en Arabisch), Vereniging Ouders, Kinderen en Kanker, www.vokk.nl, 2001. Bekijk alvast het animatiefilmpje op: www.vokk.nl/website/images/flash/chemokasperverhaal.swf

Naafs-Wilstra, Radio-Robbie en zijn gevecht tegen de slechte kankercellen, Vereniging Ouders, Kinderen en Kanker, www.vokk.nl, 1998

Schuermans, B., De tuin van Jonas, Nauwelaerts, 1998

Stuvel, P., Een bloes met armen, Podium, 2001

Musschoot, D., Kunnen dokters ziek worden?, vragen van en voor kinderen over het ziekenhuis, Moziek,/Clavis, 1999

Smets, B., Hopla - het ziekenhuis, Het Bronzen Huis

VOOR VOLWASSENEN

Brochure “Als u als ouder ziek wordt. Met kinderen praten over kanker”, gratis in infopakket “Ouders met kanker”, Vlaamse Liga tegen Kanker (VLK), www.tegenkanker.be, tel 02/227 69 69

Vzw Slachtofferhulp, Kinderen helpen na schokkende gebeurtenis - praktische gids na een misdrijf of een plotseling overlijden, Lannoo, 2003

Janssen, K. en Jonkers, R., Het boek van de troost, Davidsfonds/infodok, 2007

Keirse, M., Kinderen helpen bij verlies, Lannoo, 2002.

Tilstra, H., Kinderen en ingrijpende situaties. Over levensbedreigende ziekte in de naaste omgeving, Kwintessens NZV

Verliefde, E.; Fiddelaers-Jaspers, R.J.M., Ruimte voor verdriet, Acco, 2005

SITES

www.kankerspoken.nl Een website speciaal opgezet voor kinderen wiens mama of papa kanker heeft.

www.vokk.nl Deze website is op kindermaat gemaakt. Er is naast basisinformatie ook een praathoek voor kinderen, jongeren en ouders te vinden.

www.gezin-en-kanker.nl

www.tegenkanker.be Site van Vlaamse Liga Tegen Kanker

www.cego.be
* Een wereld vol troost. Kinderen leren omgaan met verlies. Materialenset voor kinderen tussen 5j. en 12j., over verschillende vormen van verlies (ook ziekte).
* Een doosje vol troost materialenset voor kinderen tussen 5j. en 12j. en hun (groot)ouders (of begeleiders) om samen te communiceren over breekbare onderwerpen.
* Hopla, voel je goed, Een speelleerset rond gevoelens voor peuters van 2j. tot 4 j.

www.kjt.org De kinderen- en jongerentelefoon - gratis en anoniem telefoonnummer 102 (elke dag van 16h tot 22h) of mail brievenbus@kjt.org

OVER VERLIES EN ROUWEN

VOOR KINDEREN

Bruna, D. Lieve Oma Pluis, Mercis Publishing bv, 2000
Vanden Heede, S., Een bed bij het raam, Lannoo, 2007
Van Essen, I., Ik krijg tranen in mijn ogen als ik aan je denk, Sjabloom/Bakermat, 2001
Balm, M.J., Dood, Wolters-Noordhoff, 2003 (info over dood 6+)
Storms,W., Dood zijn, hoe lang duurt dat?, Clavis, 2001 (info over dood 9+)

VOOR VOLWASSENEN

Vanden Abbeele, C., Nu jij er niet meer bent. Rouwen met kinderen en tieners, Lannoo, 2001.
Fiddelaers-Jaspers, R., Jong verlies, Kampen, 2005

SITES

www.palliatieve-zorg-en-kinderen.be : zeer goede informatieve site die deels ook gebruikt kan worden in de context van een zware ziekte waarbij de prognose wel positief is.
www.kindenrouw.nl
www.in-de-wolken.nl : site die zich speciaal richt op kinderen en jongeren die te maken hebben met een verlies door de dood.

BIJLAGEN

BIJLAGE 1: Kleurplaten personages uit 'Grote Boom is ziek' (kopieerbladen)

BIJLAGE 2: Tekeningen met basisemoties (blij - boos - bang - droevig)

BIJLAGE 3: Foto's ziekenhuis
- Kamer in de dagkliniek (voor chemo)
- Lange gang
- Kapstok met infuus
- Verpleegster met monddoekje
- PAC "openen", eerst bloedafname via de PAC (3 foto's)
- Wachtkamer
- Monitorruimte bij radiotherapie
- Kindertekeningen in de bureau's van de verpleegkundigen
- Bestralingsruimte
- Oranje lamp aan de deur die aangeeft wanneer de bestraling bezig is

BIJLAGE 1: KLEURPLATEN

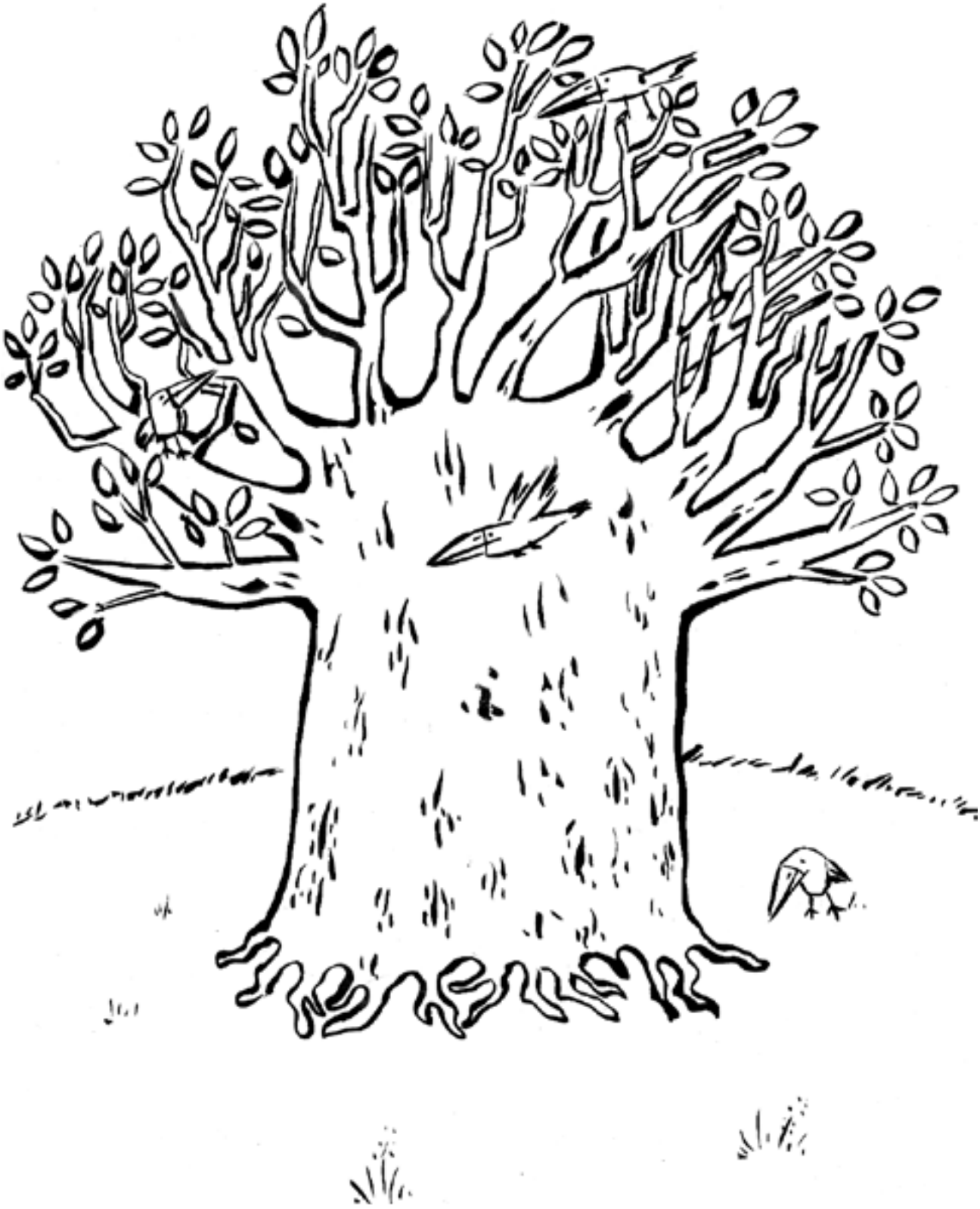

BIJLAGE 1: KLEURPLATEN

BIJLAGE 1: KLEURPLATEN

BIJLAGE 1: KLEURPLATEN

BIJLAGE 1: KLEURPLATEN

BIJLAGE 2: BASISEMOTIES

BIJLAGE 3: HET ZIEKENHUIS

Kamer in de dagkliniek (voor chemo)

Lange gang

Kapstok met infuus

Verpleegster met monddoekje

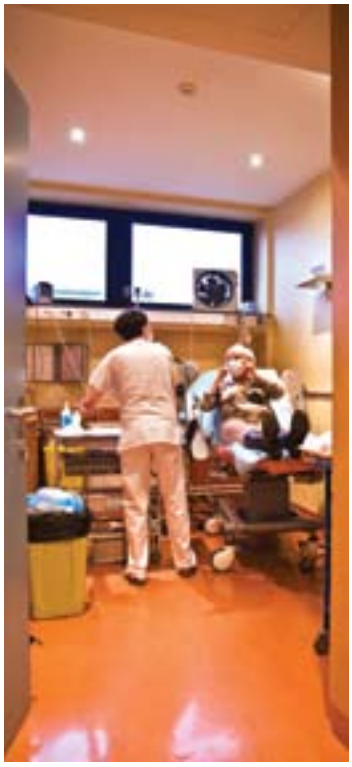

PAC "openen", eerst bloedafname via de PAC (3 foto's)

BIJLAGE 3: HET ZIEKENHUIS

Wachtkamer

Monitorruimte bij radiotherapie

[redacted]

Bestralingsruimte

Kindertekeningen in de bureau's van de verpleegkundigen

[redacted]

Oranje lamp aan de deur die aangeeft wanneer de bestraling bezig is

JOETZ vzw is een landelijk erkende jeuddienst voor alle kinderen en jongeren van 3 tot 30 jaar. We ontwikkelen projecten en activiteiten op vlak van gezondheidspromotie, internationaal jeugdwerk en maatschappelijke inclusie. In iedere Vlaamse provincie bieden we een heel gamma aan van kinder- en jongerenvakanties en organiseren we vorming voor monitoren.

JOETZ VZW – ST-JANSSTRAAT 32, 1000 BRUSSEL
TEL 02 515 02 50 – WWW.JOETZ.BE – INFO@JOETZ.BE